

Fórumok és tiltakozómozgalmak a közoktatásban

BAJOMI IVÁN^{a,*} – CSÁKÓ MIHÁLY^b

^aELTE TÁTK Oktatás- és Ifjúságkutató Központ

^bELTE TÁTK Oktatás- és Ifjúságkutató Központ; Wesley János Lelkészképző Főiskola

A 2010-ben nagy parlamenti többséggel hatalomra került jobboldali kormány jelentős átalakításokat hajtott végre a magyar közoktatás területén. A gyors és sok esetben nem megfelelően előkészített, konszenzust nem élvező változtatásokkal párhuzamosan megszüntettek egyes olyan tanácskozási testületeket, amelyeket a rendszerváltás után hoztak létre az alap- és középfokú oktatás területén. A fenti átalakítások ismertetése után a tanulmány második része azokat a tanár- és diákmozgalmakat mutatja be, amelyek kifejezésre juttatták, hogy nem értenek egyet a változtatásokkal. A korábban már működött és újonnan létrejött szervezetekből és mozgalmakból olyan, az interneten alapuló hálózatok is alakultak, amelyek a tiltakozó akciók megszervezésén túl alternatív oktatáspolitikai koncepciók kialakítására is vállalkoztak. A különösen erőteljes 2016-os tiltakozómozgalmak a kormányzatot egy új fórum létrehozására készítették. Ennek munkájában azonban a testület összetételét és működésmódját kifogásoló szakszervezetek és új tiltakozó mozgalmak nem vesznek részt.

Kulcsszavak: előkészítetlen reformok, tárgyalások hiánya, fórumok felszámolása és újjászervezése, tiltakozások, alternatív közpolitikák

The right-wing government elected with a large majority in 2010 carried out deep changes in Hungarian public education. Many of changes were made quickly and without appropriate preparation and consensus. Some consultative bodies in the field of primary and secondary education which were set up after the systemic change found themselves dissolved. In the second part of the paper we present the various new teachers' and students' movements which express the discontent of those employed in the public education. More than demonstrations, some networks (based on the internet) put together complete counter-programme for educational policy. The particularly intensive protest movements of 2016 prompted the government to create a new forum, but the representatives of the unions and the new movements do not participate in its work because of the composition and mode of operation of this body.

Keywords: unprepared reforms, lack of negotiations, eradication and reorganization of forums, protests, alternative policies

* Levelező szerző: Bajomi Iván, 1118 Budapest, Tűzkő utca 1. VI. 19. E-mail: ibajomi@freemail.hu

Bár ez az *Educatio*-szám elsősorban a most lezáruló kormányzati ciklus mérlegét hivatott megvonni, az utolsó négy év megítélésekor semmiképp sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy már az előző ciklus idején mind tartalmi téren, mind az oktatáspolitikai-formálási intézményes kereteit illetően megtörténtek azok az alapvető változások az oktatásban, amelyek máig meghatározzák e terület jellemzőit.

Tanulmányunkban először a 2010-ben indult politikai ciklusnak a közoktatást érintő főbb változásait idézzük fel, majd a tárgyalt időszakban az oktatáspolitikai döntések terén is megnyilvánuló politizálási stílusról, továbbá a döntéshozók és döntések által érintettek közötti érintkezés intézményrendszerének változásairól adunk képet. Tanulmányunk második részében pedig a kormányzati döntések által kiváltott társadalmi reakciók, mozgósítási folyamatok jellemzőit tekintjük át.

A közoktatást alapvetően átalakító 2010 és 2014 közötti változások

Ami a tartalmi változásokat illeti, már 2014-ig megtörténtek az 1990 óta önkormányzati tulajdonban volt iskolák újraállamosításának első fontos lépései, és ezzel egy időben lezajlott az oktatásirányítás radikális centralizálása is. Ez utóbbi lényegében nem változtatott, hogy a központi irányítószervektől függő dekoncentrált irányítási egységek is létrejöttek. Az új rendszer kialakítása nemcsak viszonylag gyorsan történt, hanem rögtönzesszerűen is, lévén hogy először a megyei kormányhivatalokon belül állítottak fel oktatási főosztályokat, ám utóbb a járások szintjén szervezték meg az újonnan felállított Klebelsberg Iskolafenntartó Központtól függő tankerületi hivatalokat. Nem volt mentes a rögtönzesszerűségtől az sem, hogy hároméves kortól kötelezővé tették az óvodáztatást, hisz megfelelő feltételek híján 2014 ősze helyett csak egy évvel később léphetett hatályba ez az intézkedés. Ugyancsak a feltételek hiánya jellemezte a testnevelésórák mindennaposá tételét, ám ennek az intézkedésnek a felmenő rendszerű bevezetése nem szenvedett késedelmet amiatt, hogy sok tanár tornatermek híján folyosókon, parkokban tartotta meg ezeket a többletórákat. Ez utóbbiak egyébként meghosszabbították a tanulók iskolai jelenlétét. Ugyancsak hozzájárult az iskolában töltött idő növekedéséhez az, hogy a tanítási órákon kívül és fakultatívan látogatható hittanfoglalkozások helyett minden tanuló számára kötelezővé tették, hogy heti egy órában vagy hittan- vagy az erkölcsstanórán vegyen részt. A 14 év alatti diákok és velük foglalkozó pedagógusok iskolai jelenlétét az is meghosszabbította, hogy 2013-tól 16 óráig kötelezővé tették az iskolában való tartózkodást. Erre az intézkedésre szintén jellemző volt a megfelelő előkészítés hiánya, hiszen sok oktatási intézmény nem volt felkészülve arra, hogy színvonalas szabadidő-foglalkozásokat, illetve értelmes iskolai tevékenységeket kínáljon diákjainak. Egyébként az említett intézkedések mindegyikét központi szinten hozták meg, anélkül, hogy megnyerték volna ezekhez az érintett pedagógusok vagy a szülők támogatását.¹

¹ „Két tudományos módszerekkel elvégzett felmérés áll rendelkezésünkre arról, hogy a közvélemény és a pedagógustársadalom hogyan viszonyult az átalakítás lépéseihöz, egyrészt a Budapest Intézet delphikutatásának eredményei (*Váradí-Sütő 2013*), valamint a TÁRKI omnibusz felmérése (*Lannert 2012*). Ezek a kutatások azt mutatták, hogy mind a pedagógusok és más szakértők körében, mind a közvéleményt tekintve a változtatások elfogadottságáról vagy nem elfogadottságáról vegyes kép alakítható ki, a kérdések nagyobb részében a kritika a domináns.” (*Nabalka 2014*.)

A széles körű társadalmi konszenzus hiánya jellemezte a korábban 18 éves korig tartó, egyébként igen magasnak számító tankötelezettség korhatárának semmilyen más iparosodott országban eddig nem tapasztalt csökkentését is. Míg a miniszterelnök által jegyzett 2011 őszi adósságcsökkentő programban még a tankötelezettség korhatárának radikális, 15 éves korra való leszállítása szerepelt, a fiatalok iskolázottsági szintjére károsan ható tervezett intézkedéssel szembeni erőteljes szakmai és politikai tiltakozások nyomán a 2011 decemberében elfogadott köznevelési törvényben már a 16 éves korhatár szerepelt.

A 2010-ben kezdődött ciklushoz köthető fontos változás volt az is, hogy az állami iskolák pedagógusainak 2013-ban az életpályamodellel bevezetésekor alá kellett írniuk azt a munkaszerződést, mellyel „automatikusan” a Nemzeti Pedagógus Kar tagjaivá váltak. Ezzel a tanítók és tanárok egy olyan szervezet tagjaivá váltak kényszerűen, melynek még nem volt alapszabálya. Létrejött ekkor ezt a kormányzattal szemben alapvetően lojális, bár esetenként mérsékelt hangnemű bírálatokat is megfogalmazó korporatív testületet a döntéshozók kiemelt társadalmi partnerükként kezelik.

A parlamenti hagyományokat megcsúfoló politizálási gyakorlat

Az oktatást érintő, fentebb említett, általában gyors és gyakran rosszul előkészített kormányzati döntések nem tekinthetők kivételesnek, hisz a 2010 tavaszán hatalomra került politikai erők kétharmados parlamenti többségüket kihasználva a társadalmi élet szinte minden területén olyan nagy horderejű döntéseket hoztak, amelyek kapcsán nem „fecsérelték az időt” alapos hatástanulmányok elkészítésére, a döntések által érintettekkel, illetve képviselőkkel való szakmai és politikai egyeztetésekre. Az új kormányzati stílus a törvényalkotás terén is megmutatkozott. 2010 után a parlamentáris hagyományokat megcsúfolva az Országgyűlés igen sok jogszabályt – többek között számos, az oktatásügyre vonatkozó jogszabályt is – anélkül fogadott el, hogy a bizottságok megvitatták volna ezeket. Ez azért történhetett meg, mert nem a kormány nyújtotta be a jogszabály-tervezeteket, hanem kormánypárti képviselők sürgősségi eljárás keretében tárgyalt egyéni indítványaként kerültek a Parlament elé.²

A társadalmi párbeszéd intézményes kereteinek lebontása különösen szembeötlő volt a közoktatás terén. Míg az 1993-ban elfogadott és utóbb sokszor módosult Közoktatási törvény részletesen szól az Országos Köznevelési Tanács (OKNT) és a Közoktatás-politikai Tanács (KT) összetételéről és feladatairól, addig a 2011-es köznevelési törvénybe egyetlen ilyen szövegrész sem került be (*Törvény 2011*).

² „Még 2010 májusában úgy fogadta el az új Országgyűlés a közoktatási törvény módosítását, hogy a javaslat végső megformálását nem előzte meg társadalmi vita és egyeztetés. A javaslatot Hoffmann Rózsa személyes, képviselői indítványként nyújtotta be elfogadásra. Hasonló volt 2012 júniusában a tankönyvpiac rendjéről szóló törvény módosítása Hoppál Péter és Michl József előterjesztésében, amely esetében, ugyan ismét nem sértve a szabályokat, szintén nem történt társadalmi egyeztetés. A köznevelési törvényt sok lényeges pontjában módosító javaslatot terjesztett az Országgyűlés elé 2013 márciusában Michl József és Hoffman Pál, ez esetben sem volt – nem kellett, hogy legyen – egyeztetés.” (*Nabalka 2014*.)

A rendszerváltás után létrehozott fórumrendszer felszámolása

A köznevelési törvény elfogadásával egy időben a közoktatás több országos fóruma szűnt meg, köztük a Közoktatási Érdekegyeztető Tanács és a Közoktatás-politikai Tanács, és velük együtt annak lehetősége, hogy a döntéshozók szabályozott keretek között tárgyaljanak, konzultáljanak a közoktatás érdekcsoportjainak képviselőivel, például a pedagógus-szakszervezetek, a szülői és a diákszervezetek megbízottjaival. Bár a rendszerváltás első éveiben kialakult testületi rendszer sem volt mentes a súlyos strukturális problémától (Bajomi 2009), a Közoktatás-politikai Tanácsról elmondható, hogy működés módjának fontos eleme volt a nyilvánosság, így például a *Köznevelés* című lapban is megjelent közlemények születtek az ülésekről, a tanácskozáson részt vehettek a sajtó képviselői stb.

Az imént említett két grémiumtól eltérően az OKNT nem szűnt meg 2011 után, csak éppen láthatatlanná vált a közvélemény számára, lévén, hogy nem adott ki állásfoglalásokat a közoktatást érintő, radikális változásokat hozó intézkedésekkel kapcsolatban. Így e testület a régi királyi tanácsadó testületekre emlékeztető, már-már akár titkosnak is mondható grémiumként élt tovább. Itt érdemes megemlíteni, hogy csak közel két évvel a köznevelési törvény elfogadása után, 2013-ban született meg az az alacsonyabb szintű jogszabály, amely az OKNT feladatairól és összetételéről rendelkezett (A Kormány 2013).

A 2010 előtti időszakban az oktatási tárca honlapján el lehetett olvasni az említett testületek ülésein készült emlékeztetőket, sőt a *Köznevelésben* is sokszor megjelentek a nagyobb súlyú konzultatív testületek állásfoglalásai. (A 2010 előtti dokumentumok egyébként még ma is megtalálhatók az EMMI honlapján.) Ezzel szemben a 2011 és 2017 közötti időszakban nem kerültek fel ilyen információk az EMMI honlapjára. E tekintetben elképzelhetők változások, lévén hogy az OKNT 2017 őszi újjáalakulását követő egyik első ülés témája volt, hogy hogyan lehetne megjeleníteni a tárca honlapján az OKNT-vel kapcsolatos információkat (Országos 2017).

Miközben megszűnt vagy jelentéktelenné vált számos tanácskozási testület, egyes pedagógus-szervezetek és oktatásügyi szakértők kezdeményezésére létrejött egy új, Agóra névvel illetett fórum, amely igen kritikusan értékelt e közoktatással kapcsolatos kormányzati lépéseket, és egy alternatív oktatáspolitikai program elkészítésének feladatát is felvállalta.

Érdemes futólag megemlékezni arról is, hogy 2013-ban elbocsátották a *Köznevelés* szerkesztőségét, és azóta *Új köznevelés* címmel jelentet meg a tárca egy havi kiadványt. E változás az oktatási nyilvánosságnak egyfajta beszűküléseként is értékelhető. Míg a kilencvenes és a kétezres években a *Köznevelés* olvasói viszonylag árnyalt képet szerezhettek a lapból a közoktatással kapcsolatos különféle álláspontokról, ma már ilyesfajta tájékozódásra nincs mód, hisz az új, magazinszerű lap főleg a tárca számára fontos ügyeket népszerűsíti. Nem lényegtelen, hogy az *Új köznevelés* – minden folytonosságot megtagadva a korábbi újsággal – az 1945-ig megjelent *Néptanítók Lapjának* jogutódjaként tünteti fel magát.

Az első kormányzati ciklus utolsó éveiben kialakult partnerkapcsolati modell lényegében változatlan maradt 2016 februárjáig. A változás ahhoz köthető, hogy egy hónappal korábban a miskolci Herman Ottó Gimnázium tanárai nyilvánosságra hozták a KLIK-nek megküldött, megannyi bírálatot tartalmazó, megválaszolatlanul maradt

levelüket. A levél 2016 január eleji megjelenését követően futótűzként terjedő tanármozgalom bontakozott ki.

Egy kénytelenségből létrehozott új fórum és egy programalkotó ernyőszervezet

Miként egyes más, váratlanul kipattant társadalmi tiltakozómozgalmak esetében is történt (lásd a 2011–2012-es egyetemi diákmegmozdulásokat vagy az internetadó el- leni tüntetést), a kormányzat legitimitásán csorbát ejtő pedagóguskezdeményezésekre is gyorsan reagáltak a döntéshozók. Alig egy hónappal a hermanos levél nyilvánosság- ra kerülését követően, 2016 február elején létrehozták a Nemzeti Közoktatási Kerek- asztalt. E lépésükkel a tárca vezetői késznek mutatkoztak arra, hogy egyes területeken olyan intézkedéseket hozzanak, amelyekkel csökkenhetik a tiltakozómozgalmak által felszínre hozott feszültségeket.

Ugyanakkor a tiltakozások kezdeményezői távol maradtak az új fórumtól. Egyfelől azt kifogásolták, hogy a kerekasztalhoz több, a kormányzathoz közel álló, ugyanak- kor közoktatási kérdésekkel nem foglalkozó szervezetet is meghívtak (pl. Magyar Művészeti Akadémia). Másfelől azt nehezményezték, hogy a tárca egyoldalúan próbálta meghatározni a fórum működés módját, továbbá nem láttak esélyt arra, hogy az oktatás- politika alapkérdései is tárgyalási témává válhatnak.

A Kerekasztal tevékenységéről sajtótájékoztatókból értesülhet a közvélemény. Csú- pán néhány az internetre esetlegesen felkerült emlékeztetőből (*Emlékeztető – 2016a; Emlékeztető – 2016b*) alkothat némi fogalmat az érdeklődő arról, hogy ténylegesen mi- ként zajlanak e munkacsoportokban tevékenykedő testület plenáris ülései. E szövegek egyikéből egyébként az is tudható, hogy egy ülésen vita alakult ki arról, hogy nyilvános- ságra kerülhetnek-e az emlékeztetők.

A Kerekasztaltól távol maradók Civil Közoktatási Platform (CKP) néven hoztak lét- re egy ma már 60 szervezetet összefogó ernyőszervezetet, amely egyszerre vállalkozik tiltakozó akciók szervezésére, azonnali megoldást kívánó ügyek képviselésére, illetve programalkotásra. 2016 végére el is készült az CKP „Kockás könyv” néven kiadott prog- ramja, amit a szervezet szeretett volna megvitatni az oktatási kormányzat képviselőivel.

A közoktatás-politika alapkérdéseit is napirendre tűző vitára azonban nem volt fo- gadókészség, sőt a Soros György és a kormányzattal szemben kritikus civil szervezetek elleni kampány részeként 2017 januárjában a Fidesz frakcióvezető-helyettese a CKP- ben igen aktív szerepet vállaló Tanítanék mozgalom és a Történettanárok Egylete kap- csán egyenesen úgy fogalmazott, hogy „el kell őket takarítani”.

2017. november 29-én Köznevelés-stratégiai Kerekasztal néven alakult újjá a 2016 elején a kormányzat által felállított tanácskozótestület. Ebben a korábbinál is több dele- gálttal képviseltethetik magukat a tankerületek, a gyakorlóiskolák, a szakképzési cent- rumok, a Nemzeti Pedagógus Kamara, valamint négy egyház.

A testület újjászerveződése ugyanakkor nem változtat azon a tényen, hogy a hazai oktatáspolitikai erőter továbbra is igen megosztott, és gyakorlatilag nincs érintkezés és vita a kormányzathoz közel álló szereplők és intézmények, valamint a 2010 utáni időszakban követett oktatáspolitikától markánsan eltérő stratégiát képviselő CKP között.

Az oktatási változásokra adott pedagógusválaszok

Akárcsak az Orbán-kormányok oktatáspolitikája, a vele szemben megfogalmazott bírálatok sem igen szakaszolhatók választási ciklusok szerint. A pedagógusok a 2010–2014-es ciklus elején nem nagyon próbáltak szervezeti lehetőségeikkel élni, csak akkor reagáltak a változásokra, amikor az új törvény tervezetét a korábbi konzultatív testületek mellőzésével készítette el a kormány. Erre válaszul, 2011 novemberében alakították meg a Hálózat a Tanszabadságért (HAT) nevű szervezetet, és alapító nyilatkozatukban elsősorban ezt a motívumot jelölték meg: „elfogadhatatlannak tartjuk azt, amilyen tartalommal és amilyen eljárásban – a szakmai, a szakmai érdekképviseleti és civil vélemények, valamint az előzetesen bejelentett véleményezési határidők figyelmen kívül hagyásával – a nemzeti köznevelésről szóló törvény tervezetét előkészítették.” (*HAT Alapító 2011.*) 2012 márciusában a HAT kezdeményezésére 16 szakmai szervezet egy rugalmas új szervezetet hozott létre „Agóra Oktatási Kerekasztal” néven, versenybe szállva annak meghatározásáért, hogy milyen legyen a magyar oktatás. Látható, hogy későn álltak a rajtvonalhoz, amiben persze az is szerepet játszott, hogy hatalomra kerülése előtt a Fidesz és a vele szövetséges KDNP nem tették világossá, hogy milyen radikális változtatásokra készülnek az oktatás terén is. A pedagógusok nem csak időbeli hátránnyal indultak. A 2010–2014-es ciklusra és a következő, most záruló ciklusra is jellemző, hogy kevésbé próbálják már korábban meglévő szervezeteiket – pl. a szakszervezeteket – használni ellenvéleményük kifejezésére, inkább újakat hoznak létre. A meglévő szervezetek közül leginkább a Magyar Pedagógiai Társaságban és egyes szakmai szervezetekben – pl. az 1989 óta működő Történelemtanárok Egyletében, az 1996-ban alakult Magyar tanárok Egyesületében – fogalmaznak meg véleményeket. A szakszervezetek – különösen a Pedagógusok Szakszervezete (PSZ) – a klasszikus érdekvédelem területére összpontosítják figyelmüket, bár igen sok szakpolitikai kérdés kapcsán is állást foglalnak. 1988-as alakulása idején a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetének (PDSZ) különösen fontos ambíciója volt a szakmai érdekek védelmére is kiterjeszteni tevékenységét, ami ma leginkább abban látható, hogy aktívan részt vesz a különböző, kritikus új pedagógus szövetségek tevékenységében. A köznevelési törvénynek, az iskolarendszer centralizálásának és az érdekvédelem korporatív alapokra helyezésének bírálói 2012-ben tudatában voltak időbeli és szervezeti hátrányuknak. Mivel az időkorlátot csak tudomásul venni lehetett, úgy döntöttek, hogy a következő, 2013/2014-es tanév kezdetére mindenképpen elkészítik oktatáspolitikai koncepciójukat. A szervezeti és kommunikációs hátrány kivédésére az Agóra ama módszere szolgált, mely szerint mindenki bekapcsolódhat munkába, de csak azt kötelező elvégezni, amit felvállal valaki. A koncepció 2013 szeptemberére elkészült, a Magyar Pedagógiai Társaság *Oktatáspolitikai alapvetések* címen adta ki. Akkorra már az Agóra explicit célja volt, hogy egy elemzéseket és ajánlásokat tartalmazó dokumentummal „megkínálják” a választásokra készülő demokratikus pártokat (*Agóra 2013: 7*). Ennek gyakorlati előkészítéseként már 2013 tavaszától tematikus kerekasztalokra hívták a pártok oktatáspolitikusait, ahol az Agóra tézisei szolgáltak a vita alapjául.

Az új, szakmai ambíciójú pedagógus szervezetek megalakulása és a pártokkal szemben tanúsított magatartása egyértelműen jelezte, hogy a pedagógusok nem tekintették magukat nagypolitikai aktoroknak, a saját oktatáspolitikai szférájukon belül kívántak maradni. Ugyanakkor elég széles körben beérett az a belátás, hogy alapvető oktatás-

politikai változásokat éppúgy csak nagypolitikai változással lehet elérni, akárcsak más szakterületek esetében. Az előző kormányzati ciklusban valójában kétféle kritikai magatartás jelent meg: az egyiket *bírálatnak*, a másikat *ellenzésnek* nevezhetjük. A bíráló mintapéldája az Eötvös Gimnázium tantestületének 2013-as levele, amelyben érdekvédelmi kérdésből indulnak ki, de sorra veszik a rendszer átalakításának többi olyan pontját is, amellyel nem értenek egyet. Alapállásukat így jellemzik: „A nagy rendszerek átalakítása során óhatatlanul keletkeznek a változtatás szándékával ellentétes helyzetek is, melyek a rendszer működését zavarják. Ezeknek a kijavítása feltétlenül szükséges, és lehetséges is.” (Eötvös 2013.) Ezzel olyan álláspontra helyezkednek, amelyet rendszerimmanens kritikának szoktak nevezni. Úgy tekintik, hogy a kormány oktatáspolitikájával egyező elveket követnek, de miután a kormány hibákat követ el a megvalósítás során, ők a hibák kijavításához kívánnak hozzájárulni. Ennek az attitűdnek megfelel az a lépés is, hogy időt hagytak a kormánynak a válaszolásra, és csak a válasz tartós elmaradása után hozták nyilvánosságra levelüket. Ha azonban megnézzük a bíráló tárgyat, akkor rendre ott találjuk az igazgatói hatáskör radikális csökkentését, a tankönyvválasztás korlátozását, a tanári önállóság beszűkítését, az adminisztratív terhek növelését a működésképtelenség határáig – vagyis a bevezetett rendszer minden lényeges elemét. Valójában ez a fajta kritika rendszerbírálat, csak nem tekinti magát annak. Az Agóra viszont az ellenzés mintapéldája, világosan megfogalmazza és felvállalja a rendszerszintű szembenállást és egy alternatív koncepció kidolgozását. Deklarált célja, hogy „legkülönbélebb álláspontok, vélemények, nézetek [...] egyeztetése eredményeként létrejőjön egy [...] sokoldalú támogatottságot élvező szakmai dokumentum, *oktatáspolitikai koncepció*.” (Agóra 2013: 5.)

A különféle tiltakozások és bírálatok elemzéséből kiderül, hogy az ezeket megfogalmazó csoportok – akár iskolához kötődő testületek, akár iskolán kívüli hálózatok vagy szorosabb szervezetek is – valójában mind helytelenítették a kormány oktatáspolitikáját, a közöttük lévő különbség nem szakmai, hanem politikai volt. Abban állt, hogy eltérő mértékben vállalták föl a kormánnyal való szembenállást. A vizsgált időszakban az oktatási kormányzat mindvégig igyekezett erősíteni és kihasználni ezt a különbséget, de különösen akkor, amikor a „civilnek” általános megbélyegzése keretében a pedagógus hálózatokat és szervezeteket is „civilnek”, *tehát* politikai ellenségnek minősítette.

Folytonosság és újdonságok

Kétségtelen, hogy a 2014–2018-as kormányzati ciklusban a kritikai magatartás, az ellenzés egyre általánosabbá vált. Ennek jele volt a miskolci Herman Ottó Gimnázium tantestületének említett levele, amely már hangsúlyozottan nem a szakszervezeti jellegű érdekvédelmi követelésekkel kezdődik, hanem ezzel a felkiáltással: „Az egész oktatási rendszert látjuk most már veszélyben!” (Herman 2016.) Amikorra ezt megfogalmazták, addigra már régen hatályba lépett a köznevelési törvény, amely visszaállította a kötelező iskolázás 16 éves korhatárát, megvalósult az irányítási rendszer központosítása, megszűnt a tankönyvpiac, megszűnt egy sor érdekegyeztetési és konzultációs fórum, létrejött a korporatív Nemzeti Pedagógus Kar, lenullázták a pedagógusok addigi előmenetelét, minimálisra csökkentették a tanár által önállóan kitölthető órakeretet. Egy szóval: a rendszer átalakítása már végbement. Egy pont kivételével: a szakképzési rendszer átalakítása a 2014–2018-as kormányzati ciklusra maradt. A „hermanosok” fel-

kiáltása tehát nem volt túlzás, inkább enyhe kifejezés volt a részükről veszélyről beszélni, ha egyszer ezekkel az intézkedésekkel nem értettek egyet.

A levél nyilvánosságra hozása fontos új fejleményt váltott ki: megjelent a *szolidaritás*. Miskolcon a szakszervezetek azonnal szolidaritási akciókat hirdettek, de tőlük ez még nem volt nagy újdonság. Az azonban, hogy az ország más részeiből Miskolcra utazzanak pedagógusok, hogy egy nagygyűlésen kiálljanak hermanos kollégáik mellett, példa nélküli volt. A jelen ciklusban végig az jellemzi a tanárok mozgalmát, hogy folyamatossá vált a tiltakozás, nyilatkozatok kiadása, sőt az utcai tüntetések is végigkísérték a 2016-os évet.

Az első nagy szolidaritási hullámból nőtt ki az összefogásnak az az igénye, amely – felvállalva a „civil” jelzőt – 2016 februárjában 50 szervezet részvételével létrehozta a Civil Közoktatási Platformot (CKP 2016). A CKP tagszervezeteinek száma azóta 60-ra nőtt, és igen sokféle szervezetet foglal magába: hagyományos szakmai szervezeteket, amilyen a magyartanárok vagy a franciatanárok egyesülete, újonnan alakult mozgalmakat és hálózatokat, mint a HAT és a Hívatlanul, szülői szervezeteket, sőt a 2014-ben diákok által létrehozott Független Diákszövetséget is. A CKP nem akarja átvenni tagszervezeteinek tevékenységét, sem feladatokat nem akar a hátukra rakni. Tagjai közösen döntenek a közös tevékenységekről, és megmarad az a joguk, hogy egyenként eldöntsék, miben vesznek részt, és miben nem. Mind az alapidokumentumokban, mind élőszóban igen hangsúlyosan jelenik meg az a szervezeti elv, hogy a CKP értékközösség, közös értékeket valló és követő személyek és szervezetek szövetsége. A CKP-ben megérett az a felismerés, hogy egy ilyen széles szervezetnek nem az ideális állapotok elképzelése és leírása a feladata, mert abban csekély egyetértésre lehet számítani. Az oktatási rendszer egészében viszont csak akkor lehet együtt dolgozni, ha megtalálják a közösen elfogadható minimumot. A különböző tennivalók ellátására létrehozott munkacsoportok közül ezért az úgynevezett „rendszerszintű” munkacsoport munkája került előtérbe, mert ez készíthet elő egy széles körű szakmai vitára alkalmas anyagot egy megvalósítható oktatási rendszer számára.

A szakpolitika és a politika dinamikája

Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy az események menete elsősorban a kormányzattól függött, mivel a megmozdulások általában válasz jellegűek voltak. Ilyen a Herman, majd a Teleki Blanka Gimnázium védelmére szervezett tüntetés, amelyhez kapcsolódóan, egyfajta válaszként születik meg a kockás ing mint szimbólum. A válasz jelleg nem azt jelenti, hogy ezek az akciók jelentéktelenek, sőt.

Az új adminisztratív feladatok – például a személyi portfóliók elkészítése – idején az ezzel szembeni tiltakozás került a követelések élére. Amikor az új, gyakran „kísérleti” tankönyvek használatba vételével kiderültek minőségi hibáik, a tankönyvhasználat korlátainak megszüntetését követelték erősebben, és a tankönyvelemzésben és bírálatban erős szakmai egyesületek hangja lett a legerősebb. Ehhez jól kapcsolódott az oktatás tartalmának felülvizsgálata, amit a NAT-tal kapcsolatban törvény is előírt. 2017 nyarán a kormányzat törvénysértő magatartása keltett felháborodást a szakmai érettségi követelmények meghatározásának elmulasztása miatt, aminek következményeit a tanulóknak kellett elviselniük. Hasonlóképpen kötelelsmulasztás történt a természettudományos tárgyak összevonásával is, aminek valójában csak az ötlete született meg,

de sem koncepcióját, sem tantervét, sem módszertanát nem dolgoztatta ki a kormányzat, hanem az egyes tanárookra bízta, hogy oldják meg a feladatot, ahogyan tudják.

Érthető, hogy mindezen változó témák mentén végighúzódtott egy követelés: a pedagógusok részvételének követelése, a tényleges előzetes szakmai egyeztetés követelése. Ezt a kormány a 2016-ban létrehozott Köznevelési Kerekasztal támogató állásfoglalásával igyekezett formailag teljesíteni, ugyanakkor az egy-két naposra szabott határidők ténylegesen lehetetlenné tették a részvételt. Mivel azonban e testület összetételét az oktatási kormányzat határozta meg, nem is volt várható, hogy tényleges egyeztető fórumként működjön.

A részvétel és konzultáció újragondolása?

Csak 2017-ben döntött a minisztérium az Országos Köznevelési Tanács (OKNT)olytén működtetése mellett, amely lehetőséget ad arra, hogy a pedagógus szakmai szervezetek nevében szóló delegátusokat a részt venni kívánó szervezetek szavazással válasszák meg. A demokratikus képviseletért leghatározottabban kiálló szervezet, a Civil Közoktatási Platform azonban nem kapott helyet a testületben. Ennek egyik fontos oka az lehetett, hogy maga a CKP mint ernyőszervezet eleve nem vehetett részt a szavazásban, tagszervezeteinek többsége pedig a testületi tagságot nem szakmai, hanem politikai pozíciónak tekinthette, és nem kívánt túlmenni a maga szűkebb szakmai kompetenciáján – ezért inkább nem is jelentkezett képviseletért.

Az OKNT újjászervezése jól mutatja a kormányzat és a pedagógus szervezetek közötti viszony ambivalens dinamikáját. A mostani kormányzat csak megújította az 1993-ban létrehozott, és azóta többször átalakított testület működését. Figyelmet érdemel a megújítás kontextusa is, nevezetesen az, hogy a régi és új pedagógusszervezetek – pl. a HAT – már 2011 óta kifogásolták demokratikus konzultatív testületek hiányát. A CKP 2016 és 2017 folyamán minden megnyilatkozásában külön pontot vagy fejezetet szentelt a kormányzat és a kormányzottak közötti kommunikáció szükségességének és módjának. A szakmai konzultációs és döntéselőkészítő testületek és fórumok helyreállítása tehát folyamatos napi követelés volt, amit nem lehetett nem észrevenni. Azt azonban nem lehet tudni, hogy mennyiben volt ez hatással a kormányzatra, befolyásolta-e az OKNT reaktíválására vonatkozó döntést.

Hasonló történet, hogy a kronológiát tartalmazó történelmi térképatlaszok érettségien való használatának megtiltása óriási felháborodást keltett – különösen azért, mert közvetlenül az érettségi előtt történt. A kormányzat végül a 2017/2018-as tanévre még engedélyezte a vitatott atlaszok használatát. Mivel a döntés indoklása hiányzik, ebben az esetben sem tudható, hogy mekkora szerepe volt ebben a kormányzati belátásnak, és mekkora szerepet játszott a mozgalmi nyomás. További hasonló példa az első nyelvvizsga ingyenessé tétele. A Független Diákpárlament (FDP) legelső határozatai között már szerepelt ez a követelés 2015-ben – és attól kezdve minden évben megerősítették, és továbbították a miniszterhez. De feltehető-e, hogy ennek bármily csekély szerepe is lehetett abban a kormányzati döntésben, amely 2017-ben végül ingyenessé tette az első nyelvvizsgát? Sem pro, sem kontra nem tudunk adatokkal érvelni. Még csak azt sem mondhatjuk, hogy a kormányzat nem tulajdonít jelentőséget néhány középiskolás szervezkedős játékának. Ha így lenne, nem fordított volna pénzt, pozícióígérgetést, sőt közvetlen miniszteri beavatkozást arra, hogy a 2016/2017-es évben tíz FDP-képviselőt

teátrális körülmények között elcsábítson az EMMI szolgálatába. (A többi kilencven képviselőre az akció – érthetően – éppen ellenkező hatással volt.) Ez az esemény eléggé bizonyítja, hogy a diákságnak is jelentőséget tulajdonítanak a kormányoldalon.

Egyes intézkedések utólagos megváltoztatása kapcsán éppúgy gondolhatjuk azt, hogy a kormányzat belátása játszott szerepet a változásban, mint azt, hogy engedtek a nyomásnak. Még azt az interpretációt is megkísérelhetjük, hogy egy sajátos látens tárgyalásos formáról van szó, amelynek során egyes módosító javaslatok elfogadását a kormányzat utóbb a saját ötletének vagy a saját tárgyalási készségének minősítheti – tesszesse szerint. Az OKNT megújítását a tárgyalásos formák fokozatos visszaengedésének jeleként is értékelhetjük, és ez magával hozhatja a Nemzeti Pedagógus Kar szerepének újragondolását is.

A politizálás jelentései

A pedagógusok gyakran hangoztatják, hogy nem politizálnak. Csak az oktatással, az iskolával kapcsolatos szakpolitikával foglalkoznak, és ettől élesen megkülönböztetik a hatalmat megtartani vagy megszerezni kívánó pártok tevékenységét. A kormányoldal – amely hatalmon van – viszont úgy tekinti, hogy azért támadják az iskolarendszerrel kapcsolatos összes intézkedését, hogy átvegyék tőle a hatalmat és más rendet vezessenek be. Erről az oldalról vád a politizálás, hiszen a pedagógusok jogosulatlanul politizálnak. A pedagógusok részéről tehát védekezés a politizálás tagadása, ezzel azonban elfogadják a fogalomnak azt az értelmezését, amelyet a kormány használ. Annak a visszatérő érveinek, miszerint csak „ügyek mentén” politizálunk, egyszerre két címzettje is van: egyfelől azokat a kollégákat próbálja megnyugtatni, akik csak most kapcsolódnának valamelyik pedagógus hálózathoz vagy mozgalomhoz, másfelől a kormányzatot, amelynek úgy mond csak a „hibás” döntéseit kifogásolják. Ezt még olyanok is gyakran fenntartják, akik a hermanosok felismeréséig már eljutottak: a rendszer van veszélyben. De azt még csak egy kisebbség ismerte fel, hogy a kormányzat által az utóbbi két ciklus alatt felépített oktatási rendszer nincs veszélyben, hanem egyszerűen más, mint amelyet a pedagógusok jelentős része helyesnek tartana. A 2014–2018-as ciklusra láthatóvá vált – még ha nem is látja mindenki –, hogy a pedagógusok által kívánt oktatási rendszert bizony csak politikai erővel lehet felépíteni.

Miközben a jelen ciklusra is folytonos maradt a politikai szervezetektől való függetlenség hangsúlyozása, már 2013-ban meg kellett találni a módot a pártokkal mint nagypolitikai szereplőkkel való kommunikáció megteremtésére. A ciklusok első felében a hangsúly a politikától való függetlenségen volt inkább, a ciklus második felében egyre inkább előtérbe került a kommunikáció igénye: az a törekvés, hogy szakmai érvekkel vegyék rá a pártokat a pedagógusok által kidolgozott koncepciók elfogadására.

Az ember párhuzamot érez az Agóra és a CKP koncepcióalkotó munkája között, ugyanakkor el kell ismerni, hogy a CKP előrébb jutott e téren. Három átfogó dokumentumot készített el: 1. a Kockás könyvet, amely a koncepció legteljesebben kidolgozott változatát tartalmazza; 2. a Kockás füzetet, amely ugyanannak tézisszerűbb összefoglalása; 3. és emellett még lajstromba szedte „azokat az első és legfontosabb lépéseket, amelyeket mielőbb meg kellene tenni a hazai közoktatási rendszer újjáélesztése érdekében” (CKP 2017).

Egy átfogó koncepció mentén való összefogás keresésére 2017 őszén más szervezetek is kísérletet tettek. Ilyen nyilvános vitát szervezett például az Eötvös József Szabadelvű Pedagógiai Társaság az általa összeállított 100 pontos javaslatról (*Száz pont 2017*).

A választások közeledtével 2017-ben is előtérbe került a pártokkal való kapcsolat, de pragmatikusabbá vált 2013-hoz képest: nem egy átfogó oktatáspolitikai koncepció kapcsán akarták kialakítani az egyetértést, hanem csak a legsürgősebbnek tartott tenivalókkal kapcsolatban. A kormánypártok kivételével a pártok késznek mutatkoztak arra, hogy egy ilyen megközelítés alapján üljenek le egy asztalhoz a pedagógusokkal egy négy alkalomból álló sorozat keretében.

A megbeszélések eredményét még nem ismerjük. A 2014–2018-as ciklusban az oktatási rendszer Orbán-kormányféle átalakítása befejeződött, a pedagógusok színes, sokrétű kritikai mozgalmat építettek ki, és egyesek eljutottak a rendszerszerű koncepciók szembenállásának felismeréséig. A kimenetet a választások döntenek el, de a választások nem az oktatási rendszerről szólnak. Annak a sorsa mintegy melléktermékként fog alakulni.

IRODALOM

- Agóra (2013) Agóra Oktatási Kerekasztal: *Oktatáspolitikai alapvetések*. Budapest, Magyar Pedagógiai Társaság. <http://mek.oszk.hu/12600/12613/12613.pdf> [Letöltve: 2017. 12. 11.]
- A Kormány (2013) *A Kormány 1855/2013. (XI. 19.) Korm. határozata az Országos Köznevelési Tanácsról és az Országos Nemzetiségi Tanácsról*. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2013&szam=191> [Letöltve: 2017. 12. 11.]
- BAJOMI I. (2009) Lehet-e fontolva haladni az oktatásügyben? *Educatio*, Vol. XVIII. No. 4. pp. 461–473. <http://folyoiratok.ofi.hu/educatio/lehet-e-fontolva-haladni-az-oktatasesugyben> [Letöltve: 2017. 12. 11.]
- CKP (2016) *A Civil Közoktatási Platform Alapító Nyilatkozata*. <http://ckp.tanitanek.com/2016/02/> [Letöltve: 2017. 11. 28.]
- CKP (2017) *A hazai közoktatási rendszer megújításának első, halaszthatatlan lépései*. <https://drive.google.com/file/d/0ByNEJmfFRyJwaGIVODJSZnliUW8/view> [Letöltve: 2017. 11. 27.]
- Emlékeztető (2016a) *Emlékeztető, Köznevelési Kerekasztal, 2016 március 22.* <http://docplayer.hu/21247097-Emlékezteto-koznevelesi-kerekasztal-helyszin-emberi-eroforrasok-miniszteriuma-akademia-u-3-tukorterem-idopont-2016-marcius-22.html> [Letöltve: 2017. 12. 11.]
- Emlékeztető (2016b) *Emlékeztető, Köznevelési Kerekasztal, 2016 április 5.* <http://docplayer.hu/18602255-Emlékezteto-koznevelesi-kerekasztal-helyszin-emberi-eroforrasok-miniszteriuma-akademia-u-3-klubterem-idopont-2016-aprilis-5.html> [Letöltve: 2017. 12. 11.]
- Eötvös (2013) *A budapesti Eötvös József Gimnázium tantestületének állásfoglalása*. <http://hivatlanul.com/a-budapesti-eotvos-jozsef-gimnazium-tantestuletene-allasfoglalasa/> [Letöltve: 2017. 10. 03.]
- HAT Alapító (2011) *A HAT Alapító Nyilatkozata*. <http://www.tanszabadsag.hu/blog/alapito-nyilatkozat-teljes/> [Letöltve: 2017. 11. 27.]

- Herman (2016) *Nyílt levél a Herman Ottó Gimnáziumból*. <http://www.boon.hu/nyilt-level-a-herman-otto-gimnaziumbol/2982948> [Letöltve: 2017. 11. 28.]
- NAHALKA, I. (2014) *Válaszok az Etanulás Módszertani Kutató Intézet által a TÁMOP-3.1.1-11/1-2012-0001 azonosító számú projekt keretében, a köznevelési rendszerhez kapcsolódó jogi szabályozás átfogó vizsgálata témájában megfogalmazott kérdésekre*. <http://www.tanszabadsag.hu/blog/tag/koznevelési-torveny/> [Letöltve: 2017. 12. 08.]
- Országos (2017) *Országos Köznevelési Tanács / OKNT-ülések*. https://www.oktatas.hu/koznevelés/országos_köznevelési_tanács/oknt_ulesek [Letöltve: 2017. 12. 08.]
- Száz pont (2017) Szűdi János (össz.): *Száz pontban a közoktatás megújításáért, Eötvös József Szabadelvű Pedagógiai Társaság*. https://drive.google.com/open?id=136LBn_2UvpfOmAhcbpKpXX5PSu4FnHYN [Letöltve: 2017. 11. 28.]
- Törvény (2011) 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1100190.TV> [Letöltve: 2017. 12. 08.]